

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

องค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) (1995 อ้างใน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2535) ระบุว่าจำนวนนักท่องเที่ยวนานาชาติ ระหว่างปี พ.ศ. 2533 ถึง พ.ศ. 2538 เพิ่มขึ้นถึง 78 ล้านคน ในอัตราเฉลี่ยประมาณร้อยละ 4.7 ต่อปี และคาดการณ์ว่าจะมีนักท่องเที่ยว 661 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2543 แล้วเพิ่มขึ้นเป็น 937 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2553 จากการเดินทางท่องเที่ยวทุกภูมิภาค

ในหลายประเทศทั่วโลกได้ให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ส่งผลให้อุตสาหกรรมด้านนี้เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง และกลายเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่นำรายได้เข้าสู่ประเทศอย่างมหาศาล จากตัวเลขรายได้ขององค์การท่องเที่ยวโลก พบว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโลกก่อให้เกิดรายได้ประมาณ 372 พันล้านเหรียญสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. 2538 และภายในปี พ.ศ. 2543 รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็น 527 พันล้านเหรียญสหรัฐอเมริกา เป็นผลให้มีการจัดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบเพิ่มมากขึ้น

สำหรับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกก็เช่นกัน โดยเฉพาะประเทศไทย นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมาจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว มีอัตราสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) พบว่าในปี พ.ศ. 2538 มีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวถึง 6.95 ล้านคนและจากการคาดการณ์ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย - TDRI (2539) คาดว่าในปี พ.ศ. 2543 มีนักท่องเที่ยวนานาชาติมาเยือนประมาณ 9.6 ล้านคน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็น 11.2 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2546

นอกจากนี้ประเทศไทยนับได้ว่าเป็นประเทศแรก ๆ ในภูมิภาคที่ได้ริเริ่มโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ และในฐานะสมาชิกของกลุ่มประเทศอาเซียน ประเทศไทยจึงสามารถเสนอบริการที่รวมแหล่งท่องเที่ยวของสมาชิกในกลุ่ม หรือมีการร่วมกันส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อผลประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกัน เมื่อเกิดกระแสตื่นตัวด้านการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ประกอบกับปัจจุบันนักท่องเที่ยวมีความชื่นชอบในการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความรู้ ประสบการณ์ และทำความเข้าใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นจุดหมายปลายทางเพิ่มมากขึ้น โดยมีความประสงค์ที่จะสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นหรือมีความนิยมในการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการศึกษามากกว่าในอดีต

แหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยมีอยู่มากมายทั้งภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก ในแต่ละภาคแต่ละจังหวัดจะมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะแตกต่างกัน และมีศักยภาพเพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการเดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่นี้ อาทิเช่น ทางภาคใต้ ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ติดกับทะเล จึงเหมาะต่อการท่องเที่ยวบริเวณชายหาด ท้องทะเล และตามเกาะต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีโบราณสถาน ประเพณี วิถีชาวบ้าน ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของคนภาคใต้ ส่วนภาคเหนือจะมีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าเขา มีแหล่งต้นน้ำสำคัญของประเทศหลายแห่ง มีแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อการเที่ยวชมธรรมชาติมากมายทั้งที่เป็น โบราณสถาน ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม วิถีชาวบ้าน รวมทั้งวัฒนธรรมชาวเขาในชนแต่ละเผ่าที่มีความโดดเด่นแตกต่างกัน ในช่วงฤดูหนาวจะมีอากาศที่หนาวเย็นกว่าภาคอื่นๆ

จังหวัดเชียงรายตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย เป็นจังหวัดหนึ่งที่ทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดให้เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540) เพราะภาพลักษณ์ของจังหวัดที่เต็มไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ป่าเขา แม่น้ำลำธาร ก่อให้เกิดกิจกรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น เดินป่า ส่องแพ และเป็นจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมล้านนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวที่จะศึกษาถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ประเพณีพื้นบ้านล้านนา มีประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อ วิถีการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขา ตลอดจนงานหัตถกรรมท้องถิ่น ทั้งที่เป็นฝีมือของชาวไทยพื้นราบและชาวไทยภูเขาที่สามารถเป็นของฝากของที่ระลึกอีกด้วย

อำเภอแม่สายตั้งอยู่ทางทิศเหนือสุดของจังหวัดเชียงรายและของประเทศไทย มีพื้นที่บางส่วนเป็นแนวชายแดนติดกับประเทศพม่า เป็นแหล่งสำคัญของประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

โป่งงามเป็นชื่อดำบลหนึ่งในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากอำเภอแม่สาย ประมาณ 12 กิโลเมตร ประกอบด้วย 12 ชุมชน มีประชากรประมาณ 8,500 คน สถานที่ตั้งและแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของตำบลโป่งงามมีพื้นที่ประมาณ 42 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ร้อยละ 30 อยู่ในเขตป่าดอยนางนอนและมีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สำคัญ 3 แห่ง คือ ถ้ำปลา ถ้ำเสาหินพญานาค และถ้ำปุม ซึ่งอยู่ในบริเวณรอยต่อระหว่างป่าดอยนางนอนและพื้นที่ราบ ประวัตินิโราณสถานอายุหลายร้อยปีที่วัดถ้ำปลา นอกจากนี้ยังมีความหลากหลายทางประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งมีเอกลักษณ์ความโดดเด่นแตกต่างกัน 5 ชนเผ่า ประกอบด้วย วัฒนธรรมชาวเขาพื้นที่สูง 2 ชนเผ่าคือ อีกอ้อผ้อ (อาข่า) และมุเซอผ้อ (ลาหู่) และชาวพื้นราบ ได้แก่ วัฒนธรรมจีนยูนนาน วัฒนธรรมไทยใหญ่ และชาวไทยพื้นราบ ในอดีตชุมชนนี้มีวิถีการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ผู้คนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรม มีการละเล่นพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมแบบโบราณ ซึ่งก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ

ของคนในท้องถิ่น แต่ปัจจุบันชุมชนได้ผ่านความเจริญมาเป็นลำดับ มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิตมากขึ้น ทั้งด้านประเพณีและวัฒนธรรมในวิถีชีวิตเริ่มขาดหายไป หากไม่มีการสานต่ออย่างจริงจังสิ่งที่สืบทอดต่อกันมาจะกลายเป็นเพียงอดีตเท่านั้น ขณะเดียวกันความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศบริเวณป่าคอนางนอน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ความอุดมสมบูรณ์ของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ลดจำนวนลง แหล่งน้ำธรรมชาติเกิดความตื้นเขินและเริ่มเน่าเสีย จำนวนปลาตามธรรมชาติประจำถิ่น เช่น ปลาพวงเงิน ปลาไม้หีบลดลง แหล่งอาหารของลิงป่ามีไม่เพียงพอ และส่งผลถึงจำนวนนักท่องเที่ยวที่ลดลงเมื่อเทียบกับช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ประกอบกับในปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญปัญหาซึ่งนำไปสู่ยุควิกฤตทางเศรษฐกิจซึ่งได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติดที่กำลังคุกคามทั้งชีวิตและทรัพย์สิน รวมทั้งปัญหาทุจริตคอร์รัปชันทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ รัฐบาลมีนโยบายเร่งด่วนเพื่อแก้ไขปัญหาและกระตุ้นด้านเศรษฐกิจได้แก่ นโยบายการพักชำระหนี้ให้เกษตรกร การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน การจัดตั้งธนาคารเพื่อประชาชน โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค และโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล

จากสถานการณ์ดังกล่าวประชาชนตำบลโป่งงามได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เพื่อช่วยลดปัญหาและสนองนโยบายรัฐบาลด้านส่งเสริมการท่องเที่ยว ตำบลโป่งงามจึงมีนโยบายที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวตำบลโป่งงามให้เป็นหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล และเป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังบริเวณชายแดนอำเภอแม่สาย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนับเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในระดับท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นการปกครองที่มีขอบเขตเฉพาะจำกัดในส่วใดส่วหนึ่งของประเทศ โดยรัฐกระจายอำนาจการดำเนินงานในกิจการบางอย่างไปยังท้องถิ่น เพื่อที่จะให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนรับผิดชอบกิจการอันส่งผลต่อความกินดีอยู่ดีและเพื่อสนองตอบความต้องการและแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยในแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันในด้านภูมิศาสตร์ ทรัพยากร ประชาชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ดังนั้นการแก้ปัญหาให้ถูกจุดและสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ได้ ดังนั้นความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนนั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ส่งผลให้การบริหารงานเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาว่า ความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติในท้องถิ่น ให้เป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทและการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลโป่งงาม
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล และการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมของประชาชนในตำบลโป่งงาม

1.3 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมตำบลโป่งงาม โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่

1. ระดับพื้นที่ดำเนินการศึกษา เลือกศึกษาเฉพาะหมู่บ้านที่มีแหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลโป่งงาม รวม 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 3 บ้านถ้ำปลา หมู่ที่ 5 บ้านห้วยปูแกง และหมู่ที่ 8 บ้านโป่งเหนือ

2. ระดับเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลโป่งงาม เกี่ยวกับหน้าที่รับผิดชอบการประสานงานระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การกำหนด กฎ ระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวระดับความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมของตำบลโป่งงาม และสถานการณ์ที่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชน รวมกลุ่มกัน ร่วมคิดในการวางแผนทาง ร่วมดำเนินการร่วมประสานงาน ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม โดยมีความรัก ความห่วง แห่น และความภาคภูมิใจในแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติและวัฒนธรรมของตนเองร่วมกัน

2.2 ส่วนประกอบของบุคคลที่มีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติในท้องถิ่น ให้เป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมของตำบลโป่งงาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน การเข้าร่วมกลุ่มในชุมชน และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากแหล่งข่าวสารต่าง ๆ อาทิ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เพื่อนบ้าน เอกสารสิ่งพิมพ์ เสียงตามสายประจำหมู่บ้าน และการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติในท้องถิ่นให้เป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม

1.4 นิยามศัพท์

ปัจจัยส่วนบุคคล หมายถึง ส่วนประกอบที่บุคคลมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติในท้องถิ่นให้เป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมของตำบลโป่งงาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ระยะเวลาที่อาศัย การเข้าร่วมกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว หมายถึง การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของบุคคลในท้องถิ่นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากแหล่งข่าวสารต่าง ๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เพื่อนบ้าน เอกสารสิ่งพิมพ์ เสียงตามสายประจำหมู่บ้าน และ ททท. เป็นต้น

บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมายถึง การปฏิบัติงานขององค์กรแกนนำในท้องถิ่นหรือผู้นำชุมชนตำบลโป่งงาม เกี่ยวกับหน้าที่รับผิดชอบ การประสานงานระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการกำหนดกฎ ระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน

การมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม หมายถึง สถานการณ์ที่ชุมชนท้องถิ่นประกอบด้วยผู้นำชุมชนและประชาชนตำบลโป่งงาม รวมกลุ่มกันร่วมคิดในการวางแผนทาง ร่วมดำเนินการร่วมประสานงาน ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติในท้องถิ่น ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม โดยมีความรัก ความห่วงหา และความภาคภูมิใจในแหล่งท่องเที่ยวของตนเองร่วมกัน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาท และการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลโป่งงาม
2. ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล และการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมของประชาชนในตำบลโป่งงาม
3. ผลการศึกษาที่ได้สามารถนำไปปรับปรุงพัฒนาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลโป่งงามในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมตำบลโป่งงาม
4. ผลการศึกษาได้สามารถนำมาพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนตำบลโป่งงามในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมตำบลโป่งงาม